

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2020.2.10>**В. А. Мамай**

аспірантка кафедри цивільно-правових дисциплін
та трудового права імені професора О. І. Процевського
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ЮРИСДИКЦІЇ СУДУ ПІД ЧАС РОЗГЛЯДУ ТРУДОВОГО СПОРУ: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Статтю присвячено дослідженню питання визначення юрисдикції суду у процесі розгляду трудового спору, практичних проблем її вибору та варіантів вирішення вказаної проблеми.

Зміст статті зводиться не лише до суто вивчення та аналізу положень нормативно-правових актів, а й до дослідження судової практики (зокрема практики Верховного Суду) з вирішення цього питання.

Так, перш за все, у статті вказується на те, що під час визначення юрисдикції суду з питання розгляду трудового спору варто враховувати два критерії – спеціалізацію та територіальність.

Якщо говорити про перший критерій – спеціалізацію, то вказується на те, що найбільше питань виникає з розмежуванням цивільної та господарської юрисдикцій під час розгляду «майнових трудових спорів». У статті зазначаються норми Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Кодексу України із процедур банкрутства, які регламентують порядок вирішення цього питання, також наводяться приклади судових рішень, а саме – постанов Верховного Суду, в яких суд сформулював чітку правову позицію з розмежування цивільної й господарської юрисдикцій.

Крім розмежування цивільної та господарської юрисдикцій, у статті вказується на відмінність цивільної та адміністративної юрисдикцій під час вирішення трудових спорів. Так, окрім положень Кодексу адміністративного судочинства України, зазначається також правова позиція Верховного Суду, відповідно до якої вирішується практична проблема співвідношення трудового та адміністративного права з питання розгляду трудових спорів під час проходженні публічної служби.

Щодо іншого критерію – територіальності, то вказується на те, що спорів та практичних проблем із цього питання виникає менше, але все ж вони є. Під час дослідження цієї проблеми було проаналізовано судову справу, у процесі вирішенні якої особі було відмовлено у відкритті провадження у справі із причини звернення не до відповідного суду. Зазначено правові позиції Верховного Суду щодо визначення територіальності суду під час розгляду трудових спорів, указано на основні принципи, які застосовуються у процесі вибору суду за критерієм територіальності.

У статті зроблено висновок про те, що визначення юрисдикції залежить не тільки від волі законодавця (імперативної норми) або волі позивача (у разі диспозитивної норми й можливості вибору суду), але й волі Верховного Суду (правові висновки).

Ключові слова: юрисдикція, суд, трудовий спір, територіальність, спеціалізація, розмежування юрисдикцій.

Постановка проблеми. Звертаючись до суду за захистом своїх трудових прав, особа постає перед певними проблемами вибору тих чи інших процесуальних елементів для правильного та ефективного судового розгляду. Зокрема, такими можуть бути питання вибору представника, проблема визначення предмету спору, питання доказів і доказування тощо.

Але найбільш вагомим питанням на початковому етапі, яке підлягає ретельному розгляду,

є проблема визначення суду, до якого необхідно звернутись під час розгляду трудового спору, тобто визначення юрисдикції суду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню теоретичного дослідження розгляду трудових спорів приділяли увагу такі науковці, як В.Я. Буряк, В.С. Венедиктов, С.І. Запара, М.І. Іншин, В.В. Лазор, О.Т. Панасюк, С. М. Прилипка, О. І. Процевський, А.М. Слюсар, С.І. Сільченко, О.О. Штефан, О.М. Ярошенко.

Але у зв'язку з розвитком трудових правовідносин та внесенням змін до нормативно-правових актів, які стосуються розгляду трудових спорів, необхідне вивчення не тільки теоретичного, а і практичного аспекту розгляду трудових спорів, зокрема проблеми визначення юрисдикції.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до статті 125 Конституції України, судоустрій в Україні будується за принципами територіальності та спеціалізації й визначається законом [1].

Таким чином, у процесі вирішення питання юрисдикції суду щодо розгляду трудового спору необхідно брати до уваги одночасно два показники – спеціалізацію та територіальність. Передусім пропонуємо розглянути питання першого критерію – спеціалізації.

Відповідно до ч. 1 статті 19 Цивільного процесуального Кодексу України (далі – ЦПК України) суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи, які виникають із цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства. [2].

Тобто, за загальним правилом, розгляд трудових спорів відбувається в порядку цивільного судочинства, але все ж є винятки.

Якщо говорити про питання розмежування юрисдикцій, то варто звернути увагу на судову практику з цього питання, зокрема, Верховний Суд у своїй Постанові від 13 листопада 2019 року по справі № 761/24489/17 дійшов висновку, що загальні суди не мають чітко визначеної предметної юрисдикції та розглядають справи про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, котрі виникають із цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин завжди, за винятком справ, розгляд яких прямо визначений за правилами іншого судочинства.

Критеріями відмежування справ цивільної юрисдикції від інших є, **по-перше**, наявність у них спору про право цивільне, **по-друге**, суб'єктний склад такого спору (однією зі сторін у спорі є, як правило, фізична особа), **по-третє**, пряма вказівка закону про вирішення спору в порядку певного судочинства.

Під час вирішення питання щодо можливості розгляду справи в порядку цивільного судочинства необхідно керуватися завданнями цивільного судочинства, передбаченими у статті 1 ЦПК України.

Водночас суди повинні враховувати також принцип правової визначеності й не допускати

наявності проваджень, а отже, й судових рішень, ухвалених у спорі між тими ж сторонами, з того ж предмета, але судами різних юрисдикцій [3].

Варто зазначити, що чи не найбільше питань точиться саме щодо **розмежування цивільної та господарської юрисдикції** з питання вирішення «майнових» трудових спорів» (стягнення заборгованості із заробітної плати тощо).

Так, відповідно до п. 8 ч.1 статті 20 Господарського процесуального Кодексу України (далі – ГПК України), господарські суди розглядають справи про банкрутство та справи у спорах із майновими вимогами до боржника, щодо якого відкрито провадження у справі про банкрутство, зокрема справи у спорах про визнання недійсними будь-яких правочинів (договорів), укладених боржником; стягнення заробітної плати; поновлення на роботі посадових та службових осіб боржника, за винятком спорів про визначення та сплату (стягнення) грошових зобов'язань (податкового боргу), визначених відповідно до Податкового кодексу України, а також спорів про визнання недійсними правочинів за позовом контролюючого органу на виконання його повноважень, визначених Податковим кодексом України. [4].

Необхідно зазначити, що 21 жовтня 2019 року був введений у дію Кодекс України із процедур банкрутства одночасно із чим втратив свою чинність Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Відповідно до ч. 2 ст. 7 Кодексу України зі процедур банкрутства, господарський суд, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах цієї справи вирішує всі майнові спори, стороною в яких є боржник; спори з позовними вимогами до боржника та щодо його майна; спори про визнання недійсними результатів аукціону; спори про визнання недійсними будь-яких правочинів, укладених боржником; спори про повернення (витребування) майна боржника або відшкодування його вартості відповідно; спори про стягнення заробітної плати; спори про поновлення на роботі посадових та службових осіб боржника; спори щодо інших вимог до боржника [5].

Певну ясність у питанні розмежування цивільної і господарської юрисдикції під час вирішення трудових спорів уніс Верховний Суд, який у своїх рішеннях дійшов висновку про те, що вирішуючи питання про визначення юрисдикції (предметної підсудності) справи у спорах фізичної особи з майновими вимогами до

боржника, суди повинні враховувати та брати до уваги дату порушення господарським судом провадження у справі про банкрутство боржника.

19 січня 2013 року набрав чинності Закон України від 22 грудня 2011 року № 4212-VI, яким ЗУ «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», викладено в новій редакції.

Відповідно до Закону України від 02 жовтня 2012 року № 5405-VI, розділ X «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 2343-XII доповнено пунктом 1-1, яким визначено, що положення цього Закону застосовуються господарськими судами під час розгляду справ про банкрутство, провадження в яких порушено після набрання чинності цим Законом.

Справи про банкрутство боржника, порушені господарськими судами до 19 січня 2013 року, не впливають на визначення юрисдикції цих спорів [6], [7], [8].

Таким чином, якщо справа про банкрутство була порушена після 19 січня 2013 року, то трудовий спір буде розглядатись у порядку господарського судочинства тим судом, який розглядає справу про банкрутство. Варто зазначити, що вищевказане стосується лише «майнових» трудових спорів. Трудові спори, які не носять майнового характеру розглядаються в порядку цивільного судочинства.

Крім вирішення порядку розмежування господарської та цивільної юрисдикцій у процесі розгляду трудових спорів, варто зазначити про відмінність цивільної та адміністративної юрисдикцій.

Так, відповідно до п. 2 ч. 1 статті 20 Кодексу адміністративного судочинства України юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи в публічно-правових спорах, зокрема справах щодо прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби [9].

Верховний суд у своїй постанові від 20 листопада 2019 року у справі № 623/1656/16-ц, роз'яснив співвідношення норм адміністративного та трудового права, дійшовши висновку, що «публічна служба є різновидом трудової діяльності, відносини публічної служби як окремих різновид трудових відносин знаходяться на стику двох галузей права – трудового та адміністративного, тому правовідносини, пов'язані із прийняттям на публічну службу, її проходженням та припиненням, регламентуються нормами як трудового, так і адміністративного законодавства, а спори, які виникають із таких право-

відносин, підлягають розгляду в порядку адміністративного судочинства» [10].

На відміну від критерію спеціалізації, з питанням територіальності спорів трапляється менше, адже ст. ст. 28, 27 ЦПК України чітко передбачені принципи вибору того чи іншого суду за цим критерієм. Але все ж наявні практичні прогалини щодо цього питання.

Так, у справі №755/11180/18 про стягнення середнього заробітку у зв'язку із затримкою виконання рішення суду про поновлення на роботі та стягнення моральної шкоди, особі було відмовлено у відкритті провадження у зв'язку з тим, що вона повинна була звернутися до суду, який безпосередньо розглядав справу про поновлення на роботі.

У Постанові Верховного суду від 30 січня 2019 року у справі № 755/11180/18, Верховний суд дійшов висновку, що трудовий спір про поновлення позивача на роботі розглядався судом, а тому з позовом про стягнення середнього заробітку за час затримки виконання рішення про поновлення на роботі він повинен був звернутись саме до суду, як органу, уповноваженого на розгляд такого питання.

Водночас безпосередньо процедура судового розгляду та юрисдикційні питання, пов'язані зокрема з вирішенням питання територіальної юрисдикції та обранням повноважного суду, регламентуються відповідним процесуальним кодексом.

Чинним цивільним процесуальним законом не встановлено обов'язку особи звертатись із позовом про стягнення середнього заробітку за час затримки виконання рішення про поновлення на роботі саме до того суду, який вирішував спір про поновлення на роботі.

Питання територіальної юрисдикції цивільних справ регламентуються ЦПК України, а положення статті 236 КЗпП України не обмежує процесуальної можливості позивача обрати, до якого суду звернутись із позовом про стягнення середнього заробітку за час затримки виконання рішення про поновлення на роботі: за загальним правилом частини другої статті 27 ЦПК України чи відповідно до частини другої статті 28 ЦПК України [11].

Висновки і пропозиції. Отже, трудовий спір може розглядатись в межах різних юрисдикцій. Визначення останньої залежить не тільки від волі законодавця (імперативної норми) або волі позивача (в разі диспозитивної норми й можливості вибору суду), але й волі Верховного Суду (правові висновки).

Критеріями віднесення трудового спору до тих, які розглядаються в порядку господарського судочинства, є наявність «майнового» характеру спору та дата порушення господарським судом провадження у справі про банкрутство боржника (після 19 січня 2013 року).

Щодо вирішення питання відмежування цивільної та адміністративної юрисдикцій, варто зазначити, що в разі виникнення трудового спору у сфері проходження публічної служби такі справи варто розглядати в порядку адміністративного судочинства.

Якщо говорити про визначення юрисдикції по принципу територіальності, то в цьому разі варто керуватися правилами, передбаченими ст.ст.27, 28 ЦПК України. У разі виникнення спірних питань для їх вирішення вважаємо за необхідне звертатись до судової практики, зокрема, але не виключно, практики Верховного Суду.

Список використаної літератури:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4761> (дата звернення 14.03.2020).
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон від 18.03.2004 № 1618-IV. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n6210> (дата звернення 14.03.2020).
3. Постанова Верховного суду від 13.11.2019 у справі № 761/24489/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86036696> (дата звернення 14.03.2020).
4. Господарський процесуальний кодекс України. Закон від 06.11.1991 № 1798-XII. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> (дата звернення 14.03.2020).
5. Кодекс України з процедур банкрутства. Закон від 18.10.2019 № 2597-VIII. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19> (дата звернення 14.03.2020).
6. Постанова Верховного суду від 02.10.2019 у справі № 265/2063/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/84788872> (дата звернення 14.03.2020).
7. Постанова Верховного суду від 18.09.2019 у справі № 552/2191/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/84375824> (дата звернення 14.03.2020).
8. Постанова Верховного суду від 23.10.2019 у справі № 263/3949/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/85415069> (дата звернення 14.03.2020).
9. Кодекс адміністративного судочинства. Закон від 06.07.2005 № 2747-IV. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n9685> (дата звернення 14.03.2020).
10. Постанова Верховного суду від 20.11.2019 у справі № 623/1656/16-ц. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/86036698?1584057366> (дата звернення 14.03.2020).
11. Постанова Верховного суду від 30.01.2019 у справі № 755/1118018. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79988706> (дата звернення 14.03.2020).

Mamai V. A. Problems of determining the jurisdiction of the court in the consideration of a labor dispute: analysis of judicial practice

The article explores the issues of determining the jurisdiction of a court in the consideration of an employment dispute, the practical problems of its choice, and options for solving the said problem.

The content of the article is reduced not only to the pure study and analysis of the provisions of regulations, but also to the study of jurisprudence (in particular the practice of the Supreme Court) to resolve this issue.

First of all, the article points out that when determining the jurisdiction of a court to consider a labor dispute, two criteria must be considered - specialization and territoriality.

If we talk about the first criterion - specialization, it indicates that most issues arise with the distinction between civil and commercial jurisdictions when considering "property labor disputes". The article sets out the rules of the Civil Procedure Code of Ukraine, the Commercial Procedure Code of Ukraine, the Bankruptcy Code of Ukraine, which regulate the procedure for resolving this issue, and provides examples of court decisions, namely the Supreme Court rulings in which the court formulated a clear legal position on the delimitation civil and commercial jurisdictions.

In addition to the distinction between civil and commercial jurisdictions, the article points out the difference between civil and administrative jurisdictions in resolving labor disputes. Thus, in addition to the provisions of the Code of Administrative Judiciary of Ukraine, the legal position of the Supreme Court is also noted, according to which the practical problem of correlation

of labor and administrative law on the issue of labor disputes in the course of public service is solved.

Regarding the other criterion - territoriality, it is pointed out that there are fewer disputes and practical problems on this issue, but they still exist. In investigating this problem, a court case was analyzed, in which case the person was refused the right to open proceedings in the case because he did not appeal to the appropriate court. The legal positions of the Supreme Court regarding the determination of the territoriality of the court in the consideration of labor disputes are outlined, the basic principles that are applied in the choice of the court on the criterion of territoriality are indicated.

The article concludes that the determination of jurisdiction depends not only on the will of the legislator (imperative norm) or the will of the plaintiff (in the case of the dispositive norm and the possibility of choosing a court), but also the will of the Supreme Court (legal conclusions).

Key words: *jurisdiction, court, labor dispute, territoriality, specialization, delimitation of jurisdictions.*